

»Mladi za napredek Maribora 2019«

36. srečanje

STOJI UČILNA ZIDANA

ZGODOVINA

RAZISKOVALNA NALOGA

Avtor: ANJA VIDEČNIK, VALENTINA BEDEK OŽVALD, MILAN STOŠIČ

Mentor: NATALIJA EKART MISLETA, ANJA FERLIN

Šola: DOM ANTONA SKALE MARIBOR

Število točk: 163

Mesto: 1

Priznanje: zlato

Maribor, februar 2019

»Mladi za napredek Maribora 2019«

36. srečanje

STOJI UČILNA ZIDANA

ZGODOVINA

RAZISKOVALNA NALOGA

Maribor, februar 2019

STOJI UČILNA ZIDANA

Stoji učilna zidana, pod njo je stara jablana,
ta jablana je votel panj, sinica znosi gnezdo vanj.

Sinica zjutraj prileti, na šolskem oknu obsedi,
na oknu kljunček svoj odpre, tako prepevati začne:

Poslušajte učitelj vi, kako se men' pri vas godi,
vsi dečki vaši me črte, povsod love, povsod pode.

Zalezli so moj ptičji rod, iz gnezda vrgli so za plot,
mladički tam pomrli so, oči svetle zaprli so.

Grdobe grde, paglave, masti ste vredni leskove,
kdor v gnezdu ptičice mori, ta v svojem srcu prida ni.

Slika 1: Šolska zgradba obdana z drevesi (vir: Veble, 1978)

Slovenska narodna pesem z naslovom Stoji učilna zidana, opisuje nekoč nagajive in razposajene fantiče, ki so zaradi preproste otroške igre – plezanje po drevesu, pogosto vrgli ptičja gnezda iz vej kakšnega drevesa, ki je krasilo okolico šole.

POVZETEK

Kako se učiti, da se bomo v najkrajšem času največ naučili, je večna dilema učencev in njihovih staršev v današnjem času.

Starši in učitelji želijo, da bi bili učenci čim bolj aktivni, učinkoviti, da bi sami raziskovali, analizirali, skratka, da bi se samostojno učili. Navsezadnje pa nam tudi nova devetletna šola prinaša nove načine učenja in nove pristope, ki nas aktivirajo.

In kako je bilo v šoli nekoč? Dedki in babice, pa tudi starši nam velikokrat pripovedujejo zgodbe, kako je bilo, ko so oni hodili v šolo. To so bili časi, ko je priletela tudi kakšna zaušnica, ko so fantje in dekleta še stali v kotu, da so odslužili kazen, ko sta učitelj ali župnik imela palico s katero sta jih »naložila« neposlušnim in prišla tudi na dom zatožiti neubogljive, medtem, ko pa je bila v razredu oslovska klop za slednje. Otroci so hodili v šolo peš, ni bilo organizirane prehrane, le jabolko ali kakšen kos kruha. Številni so trpeli zaradi revščine, ker se je odražalo na oblačilih in obutvi. Skratka, zaradi vseh teh težav in še številnih drugih so takrat otroci tudi veliko izostajali od pouka.

Slika 1: V šoli (vir: Radosti v starih šolskih klopeh, 2019)

ZAHVALA

Nastajanje naše naloge sta ves čas spremljali naši mentorici, katerima gre zahvala za naš rezultat. Med samim nastajanje naloge sta se z nami zabavali v vlogi učenk, ki sta odlično sodelovali pri pouku in izkazali bogato znanje.

Prisrčna hvala vsem, ki so nam karkoli prispevali in pomagali pri nastajanjem te raziskovalne naloge.

KAZALO

1	UVOD	8
2	HIPOTEZE	9
3	ZGODOVINA ŠOLSTVA NA SLOVENSKEM.....	10
	3.1 Srednjeveško šolstvo	10
	3.2 Čas protestantizma.....	11
	3.3 Čas jezuitov.....	11
	3.4 Čas reform Marije Terezije in Jožefa II.	12
	3.5 Marija Terezija – reformatorka, ki je močno vplivala na šolsko zgodovino	12
	3.6 Napoleonova doba	15
	3.7 Predmarčna doba	16
	3.8 Od leta 1848 do 1918 leta	17
	3.9 Od 1918 leta do leta 1940	17
	3.10 Druga svetovna vojna	18
	3.11 Po letu 1945.....	18
	3.12 Šolstvo danes.....	20
4	NAČIN POUČEVANJA VČASIH	21
5	NAČINI UČENJA DANES.....	23
	5.1 Izkustveno učenje.....	23
6	DRUŽBENA ODGOVORNOST V PROJEKTU MLADI ZA NAPREDEK MARIBORA.....	24
7	ZAKLJUČEK.....	24
8	LITERATURA IN VIRI	26

KAZALO SLIK

Slika 1: V šoli (vir: Radosti v starih šolskih klopeh, 2019)	4
Slika 2: Učilnica nekoč (vir: Zgodovina šolstva na Slovenskem).....	8
Slika 3: Med igro (vir: Otroške igre iz preteklosti, s katerimi smo si krajšali čas pred prihodom pametnih telefonov)	9
Slika 4: Marija Terezija (vir: Gruden, 1992).....	15
Slika 5: Kaznovana učenca (vir: Radosti v starih šolskih klopeh).....	22

1 UVOD

Duševni oziroma čustveni pripravi na učenje dajemo velik poudarek, kajti naš odnos in občutki postanejo vir moči, iz katere črpamo. Ta moč nadomesti strah, ki ga čuti ogromno ljudi, še posebej otroci.

Učenci pogosto ne poznamo načina, kako se lotiti učenja tako, da bi se čim več naučili. Gotovo pa je, da si učenci želimo biti uspešni. Še bolj pa si tega želijo tudi naši starši.

Je bilo vedno tako? Kako so na šolo gledali včasih otroci, njihovi starši in celotna družba, vse od časa vladarice dednih habsburških dežel Marije Terezije, katera je nedvomno dokazala, da za učinkovito vladanje ni nujno potreben moški, pa vse do današnjega časa, bomo raziskali v naši nalogi. Obudili bomo številne spomine na nepozabne prijetne ali manj prijetne trenutke iz šolskih klopi. Številni naši sogovorniki so nam povedali, da je bilo nekoč v šoli težko, a vendarle lepo.

Slika 2: Učilnica nekoč (vir: Zgodovina šolstva na Slovenskem)

Od takrat pa do danes se je tudi marsikaj spremenilo. Še posebej načini in metode dela. Igra vlog danes velja za sodobno metodo poučevanja v vseh vzgojno-izobraževalnih zavodih. V igri vlog se otrok/mladostnik vživi oziroma prevzame za določen čas vlogo in posledično vedenje drugega. Čeprav ugotavljamo, da so tudi nekoč že otroci v čisto preprostih otroških igrah, na paši ali senikih zelo radi posnemali vedenje in govor svojih vzornikov. To so bili že prvi zametki danes vse bolj priljubljenega izkustvenega učenja.

Slika 3: Med igro (vir: Otroške igre iz preteklosti, s katerimi smo si krajšali čas pred prihodom pametnih telefonov)

2 HIPOTEZE

Da bi lažje zbrali vire in literaturo in ustvarili čim bolj smiselno celoto, smo si na začetku raziskovanja postavili naslednje hipoteze:

1. Slovensko šolstvo je v preteklosti vsebovalo veliko oblik fizičnih kazni.
2. V preteklosti so se v šolah učili predvsem na pamet, zato velikokrat naučenega znanja niso mogli uporabiti v vsakdanjem življenju.
3. Do uvedbe obveznega šolanja so v šole hodili predvsem fantje iz premožnejših družin, iz revnejših pa le nekateri, ki so se izobrazili za duhovnike.

3 ZGODOVINA ŠOLSTVA NA SLOVENSKEM

Značilnost slovenske šolske zgodovine lahko v vseh obdobjih vsekakor povežemo z vladajočo oblastjo, kar pomeni, da je vsaka oblast reformirala med drugim tudi šolstvo. Nekatere reforme niso prinesle večjih sprememb, določene pa so za sabo pustile korenite spremembe, še posebej tiste iz časa vladavine varuhinje habsburške monarhije.

Okoliš (2009) je mnenja, da je za razumevanje slovenskega kulturnega in vzgojno-izobraževalnega razvoja potrebno upoštevati, da zgodovina slovenskega šolstva ni samo napredek vzgoje in izobraževanja na ozemlju današnje Republike Slovenije, ampak se nanaša na celotno ozemlje med Vzhodnimi Alpami, Panonsko nižino in Jadranom, ki so ga naselili slovenski predniki. Slovenske dežele so se dokončno oblikovale pod Habsburžani, h katerim so kot dedne dežele pripadale vse do leta 1918. Nekaj slovenskih predelov je pripadalo državnim tvorbam v furlansko-italijanskem prostoru, medtem ko se je na vzhodu slovenski naselitveni prostor ohranil pod madžarsko oblastjo v ogrskem kraljestvu.

Na Slovenijo, kot upravno-političnem tvorbo, so opozarjali predstavniki slovenskega narodnega gibanja v času meščanskih revolucij leta 1848. Oblikovali so svoj nacionalni program Zedinjene Slovenije, v katerem so zahtevali združitev vseh slovenskih ozemelj v državno enoto s slovenskim jezikom v šolah in uradih.

3.1 Srednjeveško šolstvo

V 6. stoletju je tudi vzgoja v skladu z njihovo rodovno-plemensko družbeno ureditvijo odsevala enakopravne odnose rodovnih članov. Razlikovala se je edino po spolu, tako, da so dečki dobivali drugačno vzgojo kakor deklice. Pokristjanjevanje ima za Slovence prelomni pomen tudi za vzgojno delo. Prva napotila za vsebino vzgojnega dela med Slovenci je določil misijonar Alkuin v pismu Karlu Velikemu leta 796 (Ciperle in Vovko, 1987). Na Slovenskem je v tem času deloval sistem samostanskih, stolnih in župnijskih šol, enako kot v Evropi. Te šole so bile namenjene izobraževanju redovniškega in duhovniškega naraščaja ter višjim slojem fevdalne družbe (Vovko, 2006).

Slovenska zgodovinarja Ciperle in Vovko (1987) povesta, da so se na prehodu iz 12. v 13. stoletje razvila prva mesta z meščani in meščanske šole. V teh šolah so se učili branja najprej s spoznavanjem posameznih črk, nato pa so vadili brati tiste obrazce, ki so jih že od prej znali na pamet. Tako je učenec lahko bral ne da bi razumel, kaj bere. Nato so začeli poučevati pisanje, najprej na voščene tablice, nato pa so začeli z lepopisnimi vajami s črnilom in peresom na pergament. Na tej osnovi se je začel pouk sedmih svobodnih umetnosti. Trije jezikovni predmeti – gramatika, retorika in dialektika ali logika – so sestavljali trivij, štirje matematični predmeti – aritmetika, geometrija, astronomija in glasba – pa kvadrivij. Najvažnejši učni predmet, osnova drugim, je bila gramatika. Začela se je uvajati materinščina (nemščina), nič več latinščina.

3.2 Čas protestantizma

Prelomnica na kulturnem, verskem, književnem in šolskem področju pri nas je zagotovo obdobje protestantizma. »Oče« osnovne šole na Slovenskem, ki je politično pripadala avstrijskemu delu habsburške monarhije, je bil Primož Trubar. Poleg osnovnih je Trubar v svoji Cerkovni ordnigi napovedal še poklicne protestantske šole (Ciperle in Vovko, 1987). Prav protestantje so prvi na slovenskem ozemlju ustanovili šole na stopnji bodočih gimnazij – stanovske šole. Učili so se le klasične jezike (latinščina, grščina) tako kot v srednjem veku, deloma nemščino, slovenščine ni bilo. Namenjene so bile plemiškim sinovom, ki so protestantizem tudi podpirali (Vovko, 2006).

3.3 Čas jezuitov

Ob koncu 16. stoletja so protestantske šole na Slovenskem postale žrtev protireformacijske nestrpnosti. Po zmagi protireformacije so, tako kot v srednjem veku, na večini slovenskega ozemlja vzeli šolstvo in vzgojo v svoje roke jezuiti in katoliška cerkev. To je bil velik korak nazaj. Jezuiti so imeli na ideološkem področju nalogo vrniti katoliški cerkvi vpliv na ljudi, ki sta ji ga humanizem in reformacija že močno spodkopala. Leta 1773 je bil jezuitski red ukinjen. Njihove šole je avstrijska država, ki se doslej ni vtikala v ta šolski sistem, prevzela v svoje roke (Ciperle in Vovko, 1987).

3.4 Čas reform Marije Terezije in Jožefa II.

Cilj Katoliške cerkve je bil: »Ljudstvo mora ostati neumno in pobožno.« Absolutistična vladarja sta Cerкви odvzela moč še na enem pomembnem področju – na področju šolstva. Za okrepitev gospodarske moči države je bilo potrebno povečati opravilno sposobnost podložnikov, katerim se je zato omogočila tudi osnovna izobrazba. Zlasti med cerkvenimi krogi pa za to ni bilo posluha. »Kaj bo z našo vero, če bo premeteni kmet znal brati in pisati«, se je spraševala duhovščina s škofom Herbersteinom na čelu. Tudi grof Kajetan Auersperg je vztrajal, da mora ljudstvo ostati neumno in pobožno (Kač, 2011).

Prvi poskus uvedbe splošne osnovnošolske obveznosti so bile predilske šole, ki so jih habsburške oblasti uvedle z državnim patentom 1765 (Vovko, 2006). Predpisano je bilo, da te šole obiskujejo otroci obeh spolov v starosti od 7. do 15. leta. V prizadevanja za posodobitev šolstva, ki je bilo po dekretu Marije Terezije od leta 1770 »politicum«, to je stvar države, je leta 1772 posegel Slovenec Blaž Kumerdej, kateri je podal tudi predlog za organizacijo osnovnih šol na Kranjskem. Splošna šolska naredba (Allgemeine Schulordnung) iz leta 1774 je uredila vprašanja osnovnega šolstva. Zakon je uvedel splošne in obvezne, a ne enake osnovne šole. Leta 1777 je zakon izšel tudi v slovenščini kot prvi slovenski šolski zakon (Vovko, 2006). V tem obdobju se za bivše jezuitske »nižje študije« končno uveljavi ime gimnazija, za bivše višje študije pa ime licej. Tudi nad višjimi študiji je po ukinitvi jezuitskega reda prevzela monopol država navajata (Ciperle in Vovko, 1987).

Navkljub številnim oviram se je v tem obdobju povečalo število šol. Leta 1790 je bila že v vsakem večjem kraju. S tem pa so bili postavljeni tudi temelji za slovensko narodno prebujanje.

3.5 Marija Terezija – reformatorka, ki je močno vplivala na šolsko zgodovino

Habsburžani so bili zavezani izročilu Svetega rimskega cesarstva, zato so se držali srednjeveških idej in ustanov. Ostali so vdani Rimskokatoliški cerkvi, zaščitili so jo pred reformacijo in jo branili med tridesetletno vojno. Duh svetega imperija (*Sacrum Imperium*) je povezan s protireformacijo in obnovo cesarstva, zadnji izraz je našel v univerzalnem slogu baroka, najznačilnejšem avstrijskem kulturnem in umetnostnem slogu (Herre, 2015).

Avtor nadaljuje in pravi, da se je varuhinja habsburške monarhije spremenila v oblikovalko avstrijske državnosti, branilka izročila pa v uvajalko modernizacije – postala je reformatorka.

»Vladarica, ki se je počutila kot prva mati svojih dežel, je zdaj začela delati kot prva služabnica države. V njenem dnevnem razporedu dela je bilo mnogo ur namenjenih državnim poslom. Do polnoči je brala ali pa so ji brali listine v uradnih jezikih njenih dežel: nemščini, italijanščini, latinščini (madžarske dokumente) in francoščini (nizozemske dokumente), poslušala je poročila kabinetnih tajnikov in sprejemala ministre. Delala je tudi pozimi pri odprtem oknu, tako da je veter včasih na listine zanesel sneg. Svétniki so drgetali od mraza in to jo je zabavalo.« (Herre, 2015, str. 106-109).

»Na vrhu hierarhije je bila vladarica, ki se je naučila vladati z delegiranjem. Pri tem je poskrbela, da je bilo vsem podrejenim jasno, kako pazi na vsakega od njih, in da je zelo pozorna ter celo ljubosumna na vse, kar se dogaja v različnih vejah vlade. Vsi so morali računati s tem, da lahko kadar koli poseže v dogajanje. Sodb ni opirala samo na izjave vladajočih, ampak tudi na mnenja podložnikov.« (Herre, 2015, str. 110).

»Ta žena ima poseben Božji dar, da srca in voljo ljudi na prijazen način osvoji tako, da ji ne morejo ničesar odreči,« je pripomnil vrhovni dvorni maršal in poznejši glavni dvorni upravitelj Khevenhüller (Herre, 2015, str. 111).

Herre (2015) ugotavlja, da je Marija Terezija želela ohraniti stari imperij in hkrati ustvariti moderno državo. Zato se je s pomočjo Boga in Haugwitza lotila najpomembnejše naloge – velike reforme.

Ker je želela izobrazeno prebivalstvo, je z reformo posegla tudi na področje šolstva.

»Marija Terezija je pri vsaki reformi potrebovala mentorja, ki je bil odprt za duha časa in je bil pripravljen potegniti ustrezne poteze. Njegova naloga je bila, da se je prepričal o nujnosti modernizacije, nakazal smer sprememb in prijel za roko vladarico, ki se je zaradi načel in previdnosti obotavljala.« (Herre, 2015, str. 147).

»Prepoznala je prednosti razsvetljenega absolutizma, toda pridevnik je ostal pridevnik, njen absolutizem pa je ohranil matriarhalne poteze. Bila je reformatorka v pravem in najboljšem pomenu besede: preoblikovalka in ne prevratnica. Obrnila se je k novemu, a se mu ni predala, odvrnila se je od starega, a ga ni zavrgla. Spoštovala je izročilo in priznala napredek. Vladala je že razsvetljensko, gospodovala pa še baročno, in živela v rokokoju, ki je ustrezal razigrani eleganci Dunajčanke.« (Herre, 2015, str. 156).

»Državno ladjo je krmarila skozi vojne viharje in mimo zunanjepolitičnih čeri. Pri tem je izgubila mnogo mož in precej materiala, a iz smeri ni skrenila. V vsej Evropi, celo v Prusiji, je uživala osebni ugled, njena monarhija pa položaj velesile. V brazdi za seboj je videla plavati ladje sinov, rimsko-nemškega cesarja Jožefa, toskanskega Leopolda, modenskega Ferdinanda in volilno-kölnskega Maksimiljana Franca, in upala je, da bodo tudi tiste dežele, v katerih so bile njene hčerke soproge vladarjev, ohranile isto smer Francije, Neaplja in Parme. Sedem njenih otrok je sedelo na sedmih prestolih, ki pa so se po potresu ameriške revolucije in prvih, uvodnih tresljajih francoske revolucije začeli majati.« (Herre, 2015, str. 322).

»Človek je srečen samo toliko, kolikor izpolnjuje svojo dolžnost, opravlja svoj poklic in je gospodar svojih strasti in celo nagnjenj,« je ugotovila proti koncu vladanja. Trpko je namreč izkusila, da je poklic vladanja strašno odgovorno delo, saj je za en sam trenutek zadovoljstva, treba prenesti sto trenutkov polnih skrbi (Herre, 2015).

»Marija Terezija, ki se je v znamenju dvoglavega orla obrnila v prihodnost, a je ostala ujeta tudi v preteklosti, je svoj mir našla v kapucinski grobnici habsburške dinastije na Dunaju. Na dvojnem sarkofagu leži ob svojem soprogu kot na baročni paradni postelji in čaka na vstajenje ob poslednji sodbi.« (Herre, 2015, str. 326-327).

Marija Terezija je bila ena najpomembnejših evropskih vladaric in kot deželna kneginja slovenskih dežel ima velik vpliv na slovensko zgodovino. Cilj šolanja ni bil zgolj v plemeniti ideji, da bi ljudje več znali, ampak tudi v tem, da bi boljša izobrazba ljudi pripomogla k boljšemu razvoju države in bogatejši državni blaginji (Fidermuc, 2017).

Slika 4: Marija Terezija (vir: Gruden, 1992)

3.6 Napoleonova doba

Kako so bili v tistem času Slovenci obveščeni o dejanskem položaju na bojiščih, priča zapis Valentina Vodnika v Novicah ob postanku nadvojvode Karla v Ljubljani, na poti k svoji armadi v Italiji: »Trka nam Francoz na vrata. Dobri Franc za nas skrbi. Pošlje svoj'ga brata. Karel rešit nas hiti.« (Klavora, 2006, str. 49–50).

Francosko gospodarstvo je tudi za zgodovino šolstva predstavljalo pomembno obdobje. Francozi so pri nas namesto prejšnjih trojnih oblik osnovne šole, trivialk, glavnih šol in normalk, uvedli enotno štirirazredno osnovno šolo, ki naj bi bila v vsaki občini. Zahtevo za materinščino slovenskih otrok je po Kumerdeju uresničeval v slovenskem delu Ilirskih provinc Valentin Vodnik (Klavora, 2006).

Zgodovinarja Ciperle in Vovko (1987) ugotavljata, da so na Slovenskem Francozi vpeljali dva tipa srednjih šol: gimnazije in liceje. Najvažnejša pridobitev francoske šolske reforme je bila ustanovitev univerze v Ljubljani. S šolskim letom 1810/11 so v Ljubljani začele delovati tudi centralne šole s petimi študijskimi smermi: za zdravnike, kirurge, inženirje,

pravnike in teologe. Predavanja so bila deloma v latinščini, deloma v francoščini, deloma v nemščini. Po prvem letu se je študij nekoliko spremenil. Iz centralnih šol je nastala akademija.

Francozi so v naših krajih brez dvoma pustili tudi marsikatero znamenitost. V Ljubljanskem Botaničnem vrtu še danes stoji mogočna lipa, imenovana po prvem guvernerju provinc in vojvodi Dubrovniškem, maršalu Augustu Marmontu. To, danes znamenito lipo, je zasadil sam Marmont na svečanosti, ob otvoritvi vrta leta 1810. Botanični vrt je edina nepretrgoma delujoča znanstvena ustanova na slovenskih tleh, že več kot dve stoletji. Danes deluje v okviru Oddelka za biologijo Biotehniške fakultete Osmanagić (2016).

Avstrijci so po ponovni okupaciji leta 1814 vrnili šolstvo v prejšnje stanje.

3.7 Predmarčna doba

Gestrin in Melink (2007) poudarjata, da je bila tudi reakcija na področju šolstva v predmarčni dobi le boj za ohranitev vsega starega in proti novim, naprednim, protifevdalnim silam in idejam. »Držite se starega,« je ostro dejal cesar Franc ljubljanskim profesorjem, »kajti to je dobro.« »Ne potrebujem učenjakov, ampak dobre, poštene meščane.«

Okoliš (2009) je mnenja, da je bila ukinjena zelo pomembna pridobitev francoskega razdobja – enotna osnovna šola. Znova so bile uvedene trivialke, glavne šole in normalke. V šolstvu so avstrijske oblasti na ozemlju Ilirskih provinc takoj uvedle spet stari sistem trivialk, glavnih šol in normalk - osnovne šole, ki jih je na Slovenskem začela ustanavljati terezijansko-jožefinska šolska reforma. Vendarle pa so v tem obdobju šole po številu pričele naraščati, razvijati se je pričela tako imenovana mreža rednih in nedeljskih šol. Bistven ukrep tedanje oblasti je bil vezan na obisk, na izobraževanje učiteljstva, na razširjanje vsebine in na učni jezik. Slovenščina se je zlasti krepila na podeželju, kjer so bile šole že čisto slovenske.

»Učenci so naučeno znanje iz rednih trivialnih šol po končani šoli hitro pozabljali, zato je šolska oblast po izkušnjah iz terezijansko-jožefinskega obdobja že ob uvedbi nove šolske zakonodaje leta 1805 razmišljala o koristnosti nedeljskega ponavljalnega pouka in ga za vajence tudi priporočila. Z odlokom študijske dvorne komisije leta 1816 je nedeljska ponavljalna šola postala obvezna za vso mladino od 12. do 15. leta starosti povsod tam,

kjer so že obstajale redne šole. Nedeljske šole niso bile samo ponavljalne, ampak so kmalu postale tudi nadaljevalne in začetne.» (Okoliš, str. 60-61).

3.8 Od leta 1848 do 1918 leta

Okoliš (2009) razlaga, da je zasnova, katera naj bi avstrijsko šolstvo približala zahtevam novejših časov, zagledala luč v revolucionarnem letu, in sicer junija 1848. Pod okriljem občin so bile osnovne šole, s strani dežele in javne uprave pa je bilo poskrbljeno za srednje šole. Konkordat iz leta 1855 je še povečal cerkveni nadzor, nad šolskim sistemom in šolami, s tem pa utrdil položaj Katoliške cerkve. Franc Jožef I. Habsburško-Lotarinški, avstrijski cesar in ogrski kralj, je 14. maja 1869 podpisal in razglasil 3. državni ljudsko-šolski zakon, ki je stopil v veljavo z začetkom šolskega leta 1869/70 in veljal za enega najbolj liberalnih zakonov.

Liberalne zahteve so prinesle dolgo želene spremembe. Z zakonom o razmerju med cerkvijo in državo je država prevzela vodstvo in nadzor nad vzgojo in izobraževanjem, še vedno pa je imela nadzor nad verskim poukom Cerkev in tudi verske skupnosti. Šole so tako postale državne in deželne ustanove, učitelje pa so plačevale dežele. Dobili so boljšo izobrazbo, saj so leta 1870 odprli štiriletna učiteljišča. Vodstvo šole je prešlo na učitelja laika, ki je dobil naziv nadučitelj. Uveljavi se osemletna osnovna šola, predmetnik se je raztegnil na nove predmete, kot so: telovadba, petje, zemljepis in zgodovina v povezavi na spoznavanje domovine in državne ureditve. (Okoliš 2009). Pojavila so se pedagoška društva, prvo med njimi so ustanovili leta 1866 v Krškem, in časopisa Učiteljski tovariš in Slovenski učitelj, ki ga je začel leta 1872 izdajati ljutomerski učitelj Ivan Lapajne (Ciperle in Vovko, 1987). Sprožijo se tudi že prve polemike glede vzgoje in didaktike pouka. Nekateri učitelji so že takrat podpirali manj strogo disciplino in nasprotovali kaznovanju učencev. Tedanja zakonodaja je namreč dopuščala uporabo telesne kazni. Slednja naj bi bila uspešna oblika discipliniranja učencev. »Čeprav je šolski red, ki ga je leta 1870 podpisal sam cesar Franc Jožef, v šoli prepovedal vsako telesno kazen, so se vzgojne metode učiteljev v nemajhni meri ohranjale še naprej.« (Okoliš, 2009, str. 87).

3.9 Od 1918 leta do leta 1940

Družbeno napredni šolniki so si že takoj po letu 1919 zavzemali za preureditev šolske zakonodaje. Šolski zakon, ki je poenotil osnovno šolstvo v okviru jugoslovanske države, je izšel

5. 12. 1929. Uvedel je splošno in obvezno osemletno osnovno šolo, kar za Slovenijo sicer ni bila novost, pač pa za druge predele Jugoslavije in tam je pomenil pomemben korak naprej. Nova prvina je bila tudi uvedba koedukacije – skupnega pouka za dečke in deklice. Zakon je prepovedoval tudi telesno kazen ter uvajal razrede, oddelke in ocene, kot jih poznamo danes. Šolarji so morali po končani osnovni šoli nadaljevati in dokončati obvezni del pouka v kaki drugi šoli: nižji gimnaziji, meščanski, strokovni ali vajeniški šoli. Večina mladine je bila tako deležna le šestletnega rednega šolanja. K osnovnemu šolstvu pa so sodili tudi otroški vrtci, ki so jim takrat pravili zavetišča (Ciperle in Vovko, 1987).

Okoliš (2009) ugotavlja, da se je po letu 1918 večina gimnazij na slovenskem ozemlju spremenilo iz klasičnih v realne. Leta 1929 so postala učiteljišča petletna, njihovi absolventi pa so se po končanem študiju lahko vpisali na višjo pedagoško šolo in na glasbeno šolo.

»Med vzgojno-izobraževalnimi teorijami in koncepti so se v obdobju med vojnama najbolj uveljavile ideje kulturne pedagogike, ki si je za cilj svojega prizadevanja postavila oblikovanje celovite kulturne osebnosti. Razvijala je idejo o nevtralni šoli, o navezanosti vzgoje na kulturo, ki mora biti neodvisna od politike, strank in ideologije.« (Okoliš, 2009, str. 98).

3.10 Druga svetovna vojna

»Nemški okupator s postopki in metodami asimilacije je bil med vsemi najbolj brezobziren in nasilen. Vse sile je takoj usmeril v čimprejšnjo germanizacijo. Razpustili so vse slovenske šole in uvedli nemški pouk. Nacistični vzgoji in ponemčevanju je bila v celoti prilagojena tudi vsebina pouka, skratka učenje nemščine ter propaganda za Hitlerja in tretji rajh.« (Okoliš, 2009, str. 101-102).

Nikakor pa ne smemo zanemariti pomena partizanskega šolstva, katero je imelo veliko vlogo pri ohranjanju in razvoju slovenske narodne zavesti.

3.11 Po letu 1945

»Totalitarna oblast je iskala različne poti, kako bi šolstvo čim bolj prikrojila svojim potrebam. Razvoj šolstva je temeljil na idejnih smernicah, ki jih je določal program Komunistične partije oziroma Zveza Komunistov. Šolske reforme so od začetka izvajali ostro in brezkompromisno ter največkrat v nasprotju z mnenji strokovnjakov. Vzgoja je bila

politična in tudi pedagogika je bila v celoti odvisna od politike. Leta 1951 so ustanovili Svet za prosveto in kulturo, leta 1953 Komisijo za reformo splošno izobraževalnih šol in leta 1956 Republiški zavod za preučevanje šolstva, ki se je leta 1959 preimenoval v zavod za napredek šolstva, pozneje pa v Zavod SRS za šolstvo.» (Okoliš, 2009, str. 109-117).

Najznačilnejše poteze so bile:

- ukinitve vseh zasebnih šol, ki so bile predvsem šole verskih redov,
- ukinitve vseh meščanskih šol,
- verouk postane neobvezen predmet in ga leta 1952 ukinejo,
- 1946 leta obvezna sedemletna osnovna šola, ki leta 1950 postane osemletna (Okoliš, 2009).

»Z različnimi pristopi so vsiljevali marksistično-leninistično ideologijo. Vsebine učbenikov so bile po večini z vsebino o partizanih, Sovjetih, Stalinu, Rdeči armadi in uvedbo predmeta samoupravljanje s temelji marksizma. Poleg praznovanja obletnic (Titov rojstni dan, dan republike), svečanah prireditvev (Titova štafeta, kurirčkova pošta), so bili še sprejemi v pionirsko organizacijo, mladinsko organizacijo in v srednji šoli v zvezo komunistov.» (Okoliš, 2009, str. 118).

V šolskem letu 1974/1975 je pričelo delovati prvih šest celodnevniš šol (COŠ), čeprav sta prva oddelka »varstva« nastala v Ljubljani za učence, ki doma niso imeli pogojev za razvoj že leta 1962/1963 (Novak, 2005). Deležni so bili pomoči pri učenju, se v šoli hranili in pod pedagoškim vodstvom preživeli del svojega prostega časa. Koncept celodnevne šole je bil napreden in sodoben. Celodnevne šole so bile nato ukinjene leta 1990. Pojavile so se strokovne šole in leta 1980 usmerjeno srednje šolstvo. Popoln razvoj je doseglo višje in visoko šolstvo. Gradila se je mreža novih otroških vrtcev in se uvajala mala šola kot priprava na osnovno šolo (Vovko, 2006). Ob državnem šolstvu se po letu 1991 razvije tudi zasebno šolstvo, vse od predšolske vzgoje, srednjih šol – gimnazij in vse do visokih šol in fakultet.

»Slovensko šolstvo se je borilo in preživelo jezikovne in socialne boje z večjimi in bogatejšimi sosedi, enako nacionalistično preganjanje in skrajno ideološko indoktrinacijo kakor tudi povojno eksperimentiranje. Med križanjem različnih kultur, jezikovnega, izobraževalnega

in idejnega vpliva se je ravno zaradi slovenskega šolstva ohranil majhen narod, kateri je bil vselej ogrožen s strani velikih narodov.« (Okoliš, 2009, str. 135).

3.12 Šolstvo danes

Rutar (2002) pravi, da imamo danes devetletno osnovno šolo, veliko strokovnjakov, sodobno opremljene šole in učitelje, ki imajo univerzitetno izobrazbo ter da še vedno poteka prenova pomembnega dela šolskega sistema. V tem procesu pa bi morali biti učitelji in učiteljice glavni ali vsaj zelo pomembni. Enako učenci in učenke. Da v praksi učitelji izvajajo programe, ki jih niso napisali sami, ampak so ji zanje napisali drugi. Uporabljajo učbenike s številnimi podatki, a brez pripovedi, in da so samo posredniki med strokovnjaki, ki so spisali učbenike in učne načrte, ter učenci.

Ob terminu izobraževanje vedno pomislimo na povečanje znanja, izpopolnjevanje, usposabljanje ali učenje oseb, katere si želijo pridobiti, posodobiti, razširiti oziroma poglobiti znanje.

Ozvald (1927) primerja kulturni razvoj človeka z rastočim drevesom, organsko celoto, ki se neprestano razvija in ima troje nesamostojnih delov: korenine, deblo in krošnjo. Drevesnim koreninam odgovarja osnovna izobrazba, kakor je nad koreninami deblo, tako je nad osnovno izobrazbo poklicna ali strokovna izobrazba in potem nad deblom košata krona z bujnimi cvetovi in sadovi, kar pri človeku predstavlja najvišja oblika izobrazbe. Zanj je izobražen tisti človek, ki samostojno misli, ocenjuje in izvršuje konkretna opravila.

Šola je najvažnejša izobraževalna ustanova v svetovnem merilu, saj usposablja s svojimi učitelji in s poukom osnovnih učnih predmetov nove in nove rodove mladih narodov za njihove vsakodnevne življenjske in kulturne naloge. Osnovna šola že stoletja zajema mladino in ji daje najosnovnejše znanje, predvsem pa vaje v branju, pisanju in računstvu, na katerih temelji vse njeno nadaljnje izobraževanje in ves možen kulturni napredek ljudstva (Bojc, 1974).

Temeljni vzgojno-izobraževalni cilj šole je optimalni razvoj otroka ne glede na spol, socialno in kulturno poreklo, veroizpoved, narodno pripadnost ter telesno in duševno konstitucijo (Čačinovič Vogrinčič, 'idr.', 1999).

Vzgoja in izobraževanje je v Republiki Sloveniji razvit sistem, na vrhu katerega so univerze z doktorskim študijem, začenja pa se s predšolsko vzgojo v javnih in zasebnih vrtcih. Obsega zapleteno organizacijo in financiranje, vrsto učiteljev in drugih strokovnih delavcev, urejena pa je s sistemskimi zakoni in mnogimi podzakonskimi predpisi. Dejavnost vzgoje in izobraževanja se dotika skoraj vsake slovenske družine, kjer so otroci, ki hodijo v vrtec ali šolo, odrasli, ki se strokovno izpopolnjujejo ali usposablajo za življenje in delo ali starejši odrasli, ki so morda vključeni v univerzo za tretje življenjsko obdobje. Cilji vzgoje in izobraževanja so opredeljeni z zakoni ter z vzgojnimi in izobraževalnimi programi. Postavljeni so visoko in so primerljivi z drugimi izobraževalnimi sistemi v razvitih državah Evrope in sveta (Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport).

»Da šola ni samo prostor izobraževanja, ki pošilja mlade v svet, ampak prostor življenja, kjer se srečujejo veseli in žalostni trenutki in tkejo človeške usode, da je kraj spominov, da je šola več, kot se nam zdi,« pa je ob jubileju šole v Staršah izpostavil ravnatelj Kekec (2018).

4 NAČIN POUČEVANJA VČASIH

Od številnih sogovornikov smo izvedeli, da so prej otroci pisali na tablice, šele pozneje so imeli zvezke in črnilnike. Bilo je bistveno manj predmetov kot danes, obstajal je predmet lepopisje, kjer so se otroci učili lepe pisave. Prepričani smo, da bi bilo potrebno ponovno uvesti ta predmet, saj danes številni pišejo nečitljivo. Nekateri ne znajo brati niti svoje pisave.

Učitelji so bili strogi, otroke so vsakodnevno kaznovali – to so bili takrat disciplinskih ukrepi: tepež z leskovo palico, klečanje v kotu na koruzi in sedenje v oslovski klopi. V zlato in črno knjigo so jih zapisovali, v vsakem razredu pa bila tudi oslovsko klop, katero so si prislužili, kadar niso spoštovali šolskega reda, ki je zajemal celo obnašati na poti v šolo, v šoli in na poti iz šole domov. Vedenje v šoli je bilo v preteklosti zelo pomembno, saj so ga ocenjevali in z negativno oceno učenci niso mogli napredovati v višji razred.

Pouk računstva je bil nekoč poleg branja in pisanja eden temeljnih šolskih predmetov. V učnih načrtih za osnovno šolo lahko sledimo učnemu predmetu lepopis od leta 1774. Takrat so ga imenovali »pravpisanje«. Cilj poučevanja je bil pridobitev razločnega in prijetnega rokopisa. Kot samostojni predmet je bil ukinjen leta 1959. Pisali so s peresnikom in črnilom.

Računali pa s pomočjo lesenih ruskih računal in zapisovali na tablice (Radosti v starih šolskih klopeh). Učitelje so nagovarjali »gospod učitelj«.

Otroci so takrat pomagali staršem pri delu, običajno so pasli živino, deklice pa tudi pomagale pri gospodinjskih opravilih, zato so imeli malo prostega časa. Slednjega so izkoristili za igro s preprostimi doma izdelanimi igračkami. Te so bile iz posušenih poljskih pridelkov, blaga, lesa in žgane gline.

Slika 5: Kaznovana učenca (vir: Radosti v starih šolskih klopeh)

5 NAČINI UČENJA DANES

Vzgoja, ki temelji zgolj na zahtevah in nasvetih, ne pa na zgledih, je slaba.

Jan Amos Komensky (Misli o vzgoji, 2019)

Danes se učimo s pomočjo številnih sodobnih pripomočkov, kot so računalnik, tablice in še druge naprave IKT tehnologije. Poleg rednih ur, obiskujemo še dodatni ali dopolnilni pouk, prav tako imamo z zakonom zagotovljeno pravico do svetovalnih storitev (DSP). V šoli se dogaja veliko nasilja različnih oblik, učitelji so mnogokrat nemočni, aktualni vzgojni ukrepi ne prinašajo učinka. V šolah se izvajajo številni projekti in druge aktivnosti.

5.1 Izkusveno učenje

Ko govorimo o izkusvenem učenju kot pomembni metodi poučevanja in učenja pri vseh predmetih, vedno pomislimo na prednosti, ki jih ta metoda prinaša na področju vzgoje in izobraževanja. Razvijanje kreativnega mišljenja, kritičnega mišljenja, sposobnosti izražanja misli in čustev, vse to je izkusveno učenje. Dejavnosti se v pouk lahko vključujejo v obliki razlagalno-raziskovalnih oziroma analitičnih, recepcijskih ali ustvarjalnih aktivnosti. Za učence in dijake so najprivlačnejše ustvarjalne dejavnosti, saj ti zelo radi oblikujejo predstave in ustvarjajo značilne dramske situacije. Največja motivacija učencem je pripraviti celotno predstavo za javnost. Pri ustvarjanju predstave/igre lahko učenci pripravijo sceno, rekvizite in kostume. Gledališka igra pomaga poudarjati njihovo osebnost, individualnost, krepi njihovo samozavest, razvijanje boljše komunikacije, pomaga izboljšati medsebojne odnose in skupinsko delo.

6 DRUŽBENA ODGOVORNOST V PROJEKTU MLADI ZA NAPREDEK MARIBORA

Menimo, da se lahko na način, da poleg sodobnih metod poučevanja, ki nam jih ponuja šola katero obiskujemo, še samoiniciativno poslužujemo nekoč zahtevanih pravil. To so: lepa in natančna pisava, branje na glas, branje knjig, obiski knjižnic, veliko ročnih ustvarjalnosti in še bi lahko naštevali. Vsekakor pa ne smemo zanemariti kulturnega vedenja, ki je ključni element socializacije. Slednja je zapleten proces vključevanja posameznika v družbo, v kateri si izoblikuje svojo identiteto, hkrati pa sprejme njeno kulturo. Oblikovana osebnost sprejme norme in vrednote kot pravila družbe v kateri živi. Izogibajmo se nasilju in ga ne izvajamo. Starše pa prosimo, naj bodo le naši očetje in mame in ne odvetniki. Otroci smo namreč takšni, kakršna sporočila dobivamo od staršev. Negativna sporočila niso primerna, ker vzbujajo v nas občutke manjvrednosti. Otroci moramo biti v družini brezpogojno sprejeti in ljubljene. Žal, pa veliko naših vrstnikov tega ni deležno.

7 ZAKLJUČEK

Na začetku naše raziskovalne poti smo si tudi tokrat postavili hipoteze, da smo lažje poiskali literaturo in se osredotočili na določeno področje razvoja šolstva na slovenskih tleh.

Seveda nas je zelo zanimalo področje kaznovanja, kajti vedno nas prevzamejo zgodbe babic in dedkov o klečanju na koruzi in dolgem lesenem ravnilu, ki jih je udarjalo po dlaneh. V ta namen smo si postavili hipotezo »*Slovensko šolstvo je v preteklosti vsebovalo veliko oblik fizičnih kazni*«, ki smo jo skozi naše raziskovanje literature tudi potrdili, saj je bilo prisotnih kar nekaj oblik fizične kazni, ki pa so danes strogo prepovedane.

Ker so nam dedki in babice povedali, da so se velikokrat morali na pamet učiti zelo dolge pesmice, nas je zanimalo, na kak način je potekalo poučevanje. V ta namen smo si postavili hipotezo »*V preteklosti so se v šolah učili predvsem na pamet, zato velikokrat naučenega znanja niso mogli uporabiti v vsakdanjem življenju*«. Po opravljenih raziskovanjih lahko navedeno hipotezo potrdimo, saj smo ugotovili, da so v preteklosti otroci pridobljeno

znanje kaj kmalu pozabili, saj so po končani osnovni šoli delali doma na kmetiji, kjer jim ta znanja niso pomagala.

Zanimalo nas je, kako je bilo z obiskovanjem šole pred uvedbo obveznega šolstva. Tudi to hipotezo *»Do uvedbe obveznega šolanja so v šole hodili predvsem fantje iz premožnejših družin, iz revnejših pa le nekateri, ki so se izobrazili za duhovnike«* smo potrdili, saj je pred obveznim šolstvom le to bilo pod cerkveno oblastjo, ki ni imela interesa po izobraženih ljudeh, izobraževali so samo znanilce vere.

Iz pogovorov naših sogovornikov lahko razberemo, da se radi vračajo k spominom iz preteklosti, klub takrat manj ugodnim življenjskim pogojem, saj jih nanj vežejo lepi spomini na iskrena prijateljstva, na številne nepozabne trenutke in doživetja. Stkale so se mnoge globoke čustvene vezi in rodile ljubezni, ki trajajo že leta in leta. Nedvomno so bili to časi, ko so bile vrednote in norme družbe izjemnega pomena, kar pa za današnji čas ne moremo trditi.

»Dve tretjini otrok, ki te dni prestopajo šolske pragove, bo opravljalo poklice, ki še ne obstajajo. Stvari se v tem svetu bliskovito spreminjajo. Otroke moramo pripraviti na nove okoliščine, ki prihajajo. Šola da znanje, a ima še veliko večjo odgovornost, je tista, ki privzgoji tudi vrednote, pridnost, odprtost, solidarnost, ponos, samozavest, zdravo tekmovalnost, otroka opremi za življenje. Otroci so prihodnost, verjeti moramo v njih in jih spodbujati, da verjamejo vase,« je v enem izmed svojih nagovorov dejal predsednik Republike Slovenije Borut Pahor (2018).

8 LITERATURA IN VIRI

- Bojc, E. (1974). *Začetni razvoj osnovnega šolstva na slovenskem*. Pridobljeno 15. 10. 2018, s [/www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-BLX956Y7/3b209049-8032-474b-b7e7-b7e797e1db9f/PDF](http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-BLX956Y7/3b209049-8032-474b-b7e7-b7e797e1db9f/PDF).
- Ciperle, J. in Vovko, A. (1987). *Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja*. Ljubljana: Slovenski šolski muzej.
- Čačinovič Vogrinčič, G., Musek, J., Bezić, T., Bečaj, J., Resman, M. (1999). *Svetovalno delo*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Fidermuc, K. (2017). Z davki hranila državo, s krompirjem podanike. *Delo*. Pridobljeno 12. 2. 2019, s <https://www.delo.si/nedelo/z-davki-je-hranila-drzavo-s-krompirjem-podanike.html>.
- Gestrin, F. in Melik, V. (2007). *Začetki slovenskega narodnega gibanja v okviru propadajočega fevdalizma (do 1848)*. *Narodnostne in kulturne razmere*. Pridobljeno 22. 12. 2018, s http://www.savel-hobi.net/leksikon/zgodovina_sl/zacetki13.htm.
- Gruden, J. (1992). *Zgodovina slovenskega naroda*. Celje: Mohorjeva družba.
- Herre, F. (2015). *Marija Terezija - Velika Habsburžanka*. Ljubljana: Cankarjeva Založba.
- Kač, M. (2011). *Ko je bilo treba prvič sestiti v šolske klopi, mrtve pa so pokopavali v rjuhah*. Pridobljeno 20. 1. 2019, s www.rtvsllo.si/kultura/drugo/ko-je-bilo-treba-prvic-sestivi-v-solske-klopi-mrtve-pa-so-pokopavali-v-rjuhah/272513.
- Kekec, F. (2018). Jubilej šole v Staršah: Šola da znanje in vrednote. *Večer*. Pridobljeno 13. 1. 2018, s [/www.vecer.com/jubilej-sole-v-starsah-sola-da-znanje-in-vrednote-6480136?mView=1&tmpl=component](http://www.vecer.com/jubilej-sole-v-starsah-sola-da-znanje-in-vrednote-6480136?mView=1&tmpl=component).

Klavora, F. (2006). *Bonaparte ob Soči 1797: prvi pohod Francozov iz Verone do Leobna*. Tolmin: Samozaložba.

Misli o vzgoji. (2019). Pridobljeno 8. 2. 2019, s <http://www.ipsos.si/web-content/VIZ-portal/ogled/citati%20%20-%20o%20vzgoji.html>.

Novak, H. (2005). O vzponu in zatonu celodnevne šole v Sloveniji. *Sodobna pedagogika*, 56(3), 16-27.

Okoliš, S. (2009). *Zgodovina šolstva na Slovenskem*. Ljubljana: Slovenski šolski muzej.

Osmanagić, D. (2016). *Botanični vrt v Ljubljani*. Pridobljeno 16. 12. 2018, s <https://zgodovinanadlani.si/botanicni-vrt-v-ljubljani/>.

Otroške igre iz preteklosti, s katerimi smo si krajšali čas pred prihodom pametnih telefonov. Pridobljeno 12. 2. 2019, s <https://citymagazine.si/video/otroske-igre-iz-preteklosti-s-katerimi-smo-si-krajšali-cas-pred-prihodom-pametnih-telefonov/>.

Ozvald, K. (1927). *Kulturna pedagogika*. Ljubljana: Slovenska šolska matica.

Ozvald, K. (2002). *Zgodovina pedagoške kulture v antični dobi*. Ljubljana: Jutro.

Pahor, B. (2018). Jubilej šole v Staršah: Šola da znanje in vrednote. *Večer*. Pridobljeno 13. 10. 2018, s [/www.vecer.com/jubilej-sole-v-starsah-sola-da-znanje-in-vrednote-6480136?mView=1&tmpl=component](http://www.vecer.com/jubilej-sole-v-starsah-sola-da-znanje-in-vrednote-6480136?mView=1&tmpl=component).

Radosti v starih šolskih klopeh. (2019). Pridobljeno 10. 2. 2019, s http://ssm.sloway.si/zlozenka_ssm.pdf.

Rutar, D. (2002). *Učitelj kot intelektualec*. Radovljica: Didakta.

Veble, J. (1978). *Šola in kraj Starše 1808-1978*. Starše: Osnovna šola Starše.

Vovko, A. (2006). Slovenska šola skozi zgodovino. V B. Založnik, (ur.), *Monografija Slovensko šolstvo* (str. 27 – 43). Nova Gorica: Educa.

Zgodovina šolstva na Slovenskem. (2019). Pridobljeno 10. 2. 2019, s <https://www.dijaskisvet.si/dijaski-os/clanki/zgodovina-solstva-na-slovenskem/>.